

## СЕКЦІЯ 3

# ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 658.7:330(477)

**Болдырева Л.М.**  
кандидат економічних наук,  
доцент кафедри менеджменту і адміністрування  
Полтавського національного технічного університету  
імені Юрія Кондратюка

### ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена логістичним системам як важливому елементу макрологістики, що мають значний потенціал для розвитку окремих галузей (чи сукупності галузей) економіки країни. У статті проаналізовані погляди науковців на сутність логістичних систем, дослідження підходів до їх класифікації. Зважаючи на перспективність логістики для економічного розвитку логістичних систем агропродовольчого сектора економіки, обґрунтована доцільність їх класифікації таким чином: мегалогістичні агропродовольчі системи; макрологістичні агропродовольчі системи; мезологістичні агропродовольчі системи; мікрологістичні агропродовольчі системи.

**Ключові слова:** економіка, логістичні системи, агропродовольчий сектор економіки, логістичне управління.

#### **Болдырева Л.Н. ФОРМИРОВАНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ**

Статья посвящена логистическим системам как важному элементу макрологистики, которые имеют значительный потенциал для развития отдельных отраслей (или совокупности отраслей) экономики страны. В статье проанализированы взгляды ученых на сущность логистических систем, исследование подходов к их классификации. Несмотря на перспективность логистики для экономического развития логистических систем агропродовольственного сектора экономики, обоснована целесообразность их классификации следующим образом: мегалогистические агропродовольственные системы; макрологистические агропродовольственные системы; мезологистические агропродовольственные системы; микрологистические агропродовольственные системы.

**Ключевые слова:** экономика, логистические системы, агропродовольственный сектор экономики, логистическое управление.

#### **Boldyreva L.N. FORMATION OF LOGISTICS SYSTEMS AS A DIRECTION OF ECONOMIC IMPROVEMENT**

The article is devoted to the logistic system as an important element of macrologistics have significant potential for the development of individual branches (or set of industries) of economy of the country. The article analyzes the views of scientists on the essence of logistics systems, the study of approaches to their classification. Taking into account the prospects of logistics for economic development of agro-food logistics sector expediency of their classification has been proved as follows: megalogistical agro-food systems; macrologistical agro-food systems; mezzologistical agro-food system, micrologistical agro-food systems.

**Keywords:** economics, logistics, agro-food sector, logistics management.

**Постановка проблеми.** Логістика як наука, навчальна дисципліна, вид діяльності – відносно молода, розвиток якої на теренах постсоціалістичних країн започатковано з ринковою трансформацією національних економік. Система вищої освіти майже негайно відреагувала на необхідність підготовки фахівців з логістики. Крім того, майбутнім менеджерам, маркетологам, деяким іншим категоріям студентів викладається дисципліна «Логістика», де й вивчаються логістичні системи.

Поняття «логістична система» тлумачиться неоднозначно, з різних теоретико-методологічних підходів здійснюється класифікація їх видів, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку в цьому напрямку. Це викликано, зокрема, й необхідністю розгляду окремих галузей чи сукупності галузей економіки країни як логістичних систем.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Перші наукові праці та навчальні посібники з логістики в Україні та пострадянському просторі відносяться до кінця 90-х років минулого століття. Логістичні системи як категорію науки «Логістика» розглядають такі відомі вітчизняні й зарубіжні вчені, як Б.О. Анікін, П. Блейк, В.В. Дибська, О.П. Долгов,

Є.І. Зайцев, З.С. Каїра, А.Г. Кальченко, Є.В. Крикавський, Р.Р. Ларіна, М.А. Окландер, В.І. Сергєєв, Т.М. Скоробагатова, В.М. Стаханов, А.М. Стерлінгова, О.П. Тяпухін, С.О. Уваров, В.Б. Українцев, Л.В. Фролова та ін.

**Постановка завдання.** Аналіз поглядів науковців на поняття «логістична система», їх види, підходи до класифікації зазначених систем, зокрема, в агропродовольчому секторі економіки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У науковій літературі викладені різноманітні погляди на поняття «логістична система». Логістичну систему розглядають;

1) як множину (сукупність) складових її функціональних елементів – Л.А. Мяснікова [15, с. 51], І.Д. Афанасенко, В.В. Борисова [3, с. 28], В.В. Турчак [20, с. 5];

2) як адаптивну систему зі зворотним зв'язком – В.Н. Амітан, Р.Р. Ларіна, В.Л. Пілющенко [1, с. 36];

3) як упорядковану структуру, що ґрунтується на класичному визначенні категорії «система», – М.М. Григор'єв, О.П. Долгов, В.К. Козлов, С.О. Уваров [4, с. 52];

4) як сукупність матеріальних та пов'язаних із

ним потоків, що базується на визначенні логістики як науки про управління потоками, – Д.Д. Костоглодов, І.І. Саввіді, В.М. Стаханов [10, с. 91];

5) як інтеграцію логістичних операцій і ланцюгів, інших логістичних елементів, що на наш погляд, ґрунтується на функціональному змісті складовий поняття «логістика», де головними складовими є логістичні операції та логістичні ланцюги – Є.В. Крикавський [11, с. 63], В.М. Стаханов, В.Б. Українцев [18, с. 99];

6) як економічну (соціально-економічну) систему. На відміну від окремих представників технічних наук, які логістику розглядають в контексті розвитку технічних систем, у цьому визначенні увага акцентується на економічних підходах до формування і функціонування логістичних систем – В.І. Сергєєв [16, с. 9], Е.Ш. Ібрагімова [7, с. 16-20];

7) як сукупність підприємств, їх структурних підрозділів, що ґрунтується на підходах теорії організації (організаційних підходах), – В.В. Дибська, Є.І. Зайцев, В.І. Сергєєв, А.М. Стерлінгова [6, с. 146];

8) як систему управління (Б.О. Анікін, О.П. Тяпухін [2]), чи організаційно-управлінський механізм координації (А.Г. Кальченко [9, с. 33]), що базується на розгляді логістичної системи як управлінської системи (системи менеджменту) чи механізму управління;

9) як нематеріальний актив (З.С. Каїра [8]), що, очевидно, ґрунтується на розгляді логістичної системи як активу, який не має матеріально-речової основи.

Розглядаючи різні підходи до сутності поняття «логістична система», Л.В. Фролова здійснює два застереження: по-перше, до суб'єктів логістичного управління слід відносити не тільки підприємства та інші структури, що приймають безпосередню участь в організації руху ресурсів, а й адміністративно-господарські утворення, громадські організації, які прямо чи опосередковано впливають на поведінку господарюючих суб'єктів; по-друге, основним об'єктом управління в логістичній системі є переміщення всіх видів ресурсів і формування потоків товарів і послуг. Звідси випливає необхідність дослідження взаємозв'язків між категоріями «ресурси» і «потоки». Ресурси господарюючого суб'єкта генеруються у різних просторово-часових умовах. Тому часова цінність є їхньою об'єктивною та іманентною характеристикою, а потоки являють собою сукупність процесів, що забезпечують трансформування і переміщення (рух) ресурсів у просторі і часі [21, с. 187].

Чотири принципи побудови логістичної системи виділяє М.А. Окландер [13, с. 46]: узгодженість дій; націленість на інтегральну ефективність; функціональність взаємодії; досягнення синергетичного ефекту.

У науковій літературі подаються різноманітні підходи до класифікації логістичних систем. Зокрема, П. Блейк [23] наводить наступну класифікацію:

а) за інституціональним підходом: мікрологістична система; металогістична система (логістичний ланцюг); мезологістична система; макрологістична система; зовнішня логістична система (міжсистема);

б) за фазовим підходом: логістична підсистема у сфері постачання; логістична підсистема у сфері виробництва; логістична підсистема у сфері дистрибуції (збуту); логістична підсистема у сфері повернень товарів, упаковок і відходів; інтегрована підсистема матеріальної логістики; інтегрована підсистема маркетингової логістики; інтегрована логістична підсистема постачальників; інтегрована логістична підсистема

споживачів; інтегрована логістична підсистема у сфері торгівлі;

в) за функціональним підходом: логістична підсистема транспортування; логістична підсистема формування запасів; логістична підсистема складування; логістична підсистема пакування; логістична підсистема реалізації замовлень; логістична підсистема обслуговування споживачів;

г) за функціями управління: підсистема логістичного планування; підсистема логістичного керування; підсистема організації логістики; підсистема логістичного контролювання; підсистема нормативного логістичного управління; підсистема стратегічного логістичного управління; підсистема операційного логістичного управління; підсистема інтегрованого логістичного управління;

д) за предметно-структурним підходом: підсистема інтегрованих переміщень товарів (фізичні потоки); підсистема інтегрованих інформації та управлінських рішень щодо переміщень (інформаційні потоки); підсистема регуляції і страхування (у вартісному сенсі) логістичних рішень і процесів (фінансові потоки);

е) за складовими ефективності: підсистема логістичних витрат; підсистема послуг і логістичного обслуговування (ефекту).

Структурування логістичних систем, на думку Л.А. Мяснікової [15, с. 52-53], має вертикальний (ієрархічний) та горизонтальний (функціональний) вимір. У вертикальному вимірі розглядається мікро- (підприємство), мезо- (ФПГ, ТНК), макро- (країна, галузь) і металогістика (агрегат чи інтеграція країн, наприклад, ЄС), тобто структурування по керіваній системі. У горизонтальному вимірі розглядається управління за функціональним принципом – транспорт, матеріально-технічне забезпечення, комунікації та ін.

Б.О. Анікін і О.П. Тяпухін [2] виділяють такі типи логістичних систем: логістична система концентрації ресурсів; логістична система розподілу ресурсів; логістична концентраційно-розподільча система. Поділяючи логістичні системи за інституційною приналежністю до відповідних ієрархічних рівнів економіки на мікро- та макрологістичні системи, Л.В. Фролова вважає, що до останньої входять мета-, мезо- та металогістичні системи [21, с. 182].

Як вважає М. Окландер, поділ логістичної системи на основі інституціональної ознаки, що передбачає виділення, серед інших, мезологістичних (в межах корпорації) і мікрологістичних (в межах підприємства) систем є недоцільним, оскільки «...загальновідомо, що підприємство з його функціональними підрозділами чи корпорація – це мікроекономічний рівень» [14, с. 26].

Сумнівним, на думку Г.В. Черевка та Н.Р. Струк, «є виділення металогістичної системи як аналога логістичного ланцюга та міжсистеми (зовнішньологістичної системи), адже всі ці варіанти логістичної системи (разом з окремо виділеними макрологістичними системами) відповідають макроекономічному рівню» [22, с. 59].

Як зазначає Є.В. Крикавський, «...традиційно класифікація логістичних систем розглядається в контексті їх інституціональної приналежності за рівнями ієрархії від «мікро» до «макро»; (а також)... за ознаками фаз трансформації фізичних потоків (матеріалів, сировини, напівфабрикатів, товарів) і функцій просторово-часового їх переміщення» [12, с. 59-70].

Логістичні системи за видом логістичного ланцюга (з поділом на прями, гнучкі та ешелювані логістичні системи), за сферою дії (логістичні системи у

матеріально-технічному забезпеченні, логістичні системи у виробництві, логістичні системи у збуті) та залежно від подання матеріалів до місця виробництва (штовхаючі логістичні системи і тягучі логістичні системи) виділяє А.Г. Кальченко [9, с. 33].

Проведені дослідження свідчать про розбіжності в тлумаченні понять «гнучка логістична система», «ешелонована логістична система. Втім, на думку Г.В. Черевка та Н.Р. Струк, такий підхід є некоректним, оскільки: 1) ними було доведено, що штовхаючі та тягучі (втягуючі) системи, до яких відносять операційні системи ERP, MRP, OPT, Kanban та ін., не відповідають уточненому розумінню логістичної системи; 2) логістичні системи, в межах яких формується інтегрований логістичний ланцюг, можуть одночасно охоплювати процеси постачання, виробництва і збуту й тому не вписуватися у пропонований поділ за сферою дії; 3) поділ за видом логістичного ланцюга у теорії логістики традиційно є характерним лише для мікрологістичних систем, які виділяються за масштабами логістичних процесів [22, с. 58].

У низці видань зустрічається поняття «логістична система з прямими зв'язками», «логістична сервісна система», «інноваційно-логістична система». Зокрема, логістичні сервісні системи Т.М. Скоробогатова [17, с. 32] поділяє на три рівні (класи): мікрологістична сервісна система, базою утворення якої є підприємство сфери послуг; мезологістична сервісна система, що формується на основі сервісного комплексу; мезологістична сервісна система, що створюється на базі логістичного куцця.

Інноваційно-логістична система П.Д. Дудкіним розглядається «як сукупність взаємопов'язаних елементів у логістичному ланцюгу, діяльність яких забезпечується раціонально організованими потоками матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів на основі інновацій, в межах відповідної організаційної структури» [5, с. 14].

Поділ логістичних систем в залежності від рівня управління й виділення логістичних систем з «низьким, середнім та високим рівнем розвитку» запропоновано В.В. Турчак [20, с. 5].

Класифікацію логістичних систем Е.Ш. Ібрагімова [7] пропонує за такими ознаками: макрологістичні системи – за глобальністю; мезологістичні системи – за адміністративно-територіальним поділом, об'єктно-функціональною ознакою, регіональною спрямованістю, галузевою спрямованістю, сумісністю; мікрологістичні системи поділяє – з огляду на їх належність до внутрішнього чи зовнішнього середовища. Погоджуючись в цілому щодо зазначених підходів, варто зазначити дискусійність віднесення логістичних систем розподілу, дистрибуції, постачання (закупівель) та інтегрованих логістичних систем до категорії зовнішніх систем. Зовнішні системи, на наш погляд, функціонують у зовнішньому середовищі, а мікрологістичні системи (логістичні системи підприємств) діють у межах внутрішнього середовища.

Окремі дослідники вживають поняття «система логістичного державного регулювання» та «логістична система державного регулювання» [19, с. 627-630]. Тут, на наш погляд, відстежується намагання поєднати в одне ціле поняття «логістична система» та «система державного управління». Однак, якщо в логістичній системі основним елементом є матеріальні потоки, то у системі державного управління основою є інформаційні потоки; з іншого боку, виникає сумнів щодо доцільності поняття «логістичне державне регулювання».

Про невідпрацьованість термінології у галузі логістики свідчить і те, що окремі автори використовують різні поняття для характеристики одних і тих же об'єктів. Наприклад, поряд із терміном «регіональна транспортно-логістична система» вживається «регіональна транспортно-логістична система управління» [7].

Мезологістичні системи (їх ще йменують як міжнародні логістичні системи чи глобальні логістичні системи) є наслідком глобалізації економіки. Втім, значна частина науковців логістичні системи, що функціонують на міжнародному рівні, відносять до макрологістичних систем (В.М. Стаханов, В.Б. Українцев [18, с. 104-105]; М.М. Григор'єв, О.П. Долгов, С.О. Уваров [4, с. 57]; І.Д. Афанасенко, В.В. Борисова [3, с. 115]). З іншого боку, Є.В. Крикавський [11, с. 36] та Л.А. Мяснікова [15, с. 55] вважають, що макрологістичні системи формуються і діють на рівні держави. На думку Л.В. Фролової, макрологістична система охоплює процеси взаємодії логістичних систем, що знаходяться поза мікрологістичними системами [21, с. 187].

Проведений аналіз свідчить про різноманітні підходи науковців до змісту поняття «макрологістична система». Оскільки в наукових колах існують різні тлумачення цього поняття, то не випадково зміст завдань, які покладаються на зазначені системи, відрізняється.

Чи не найбільший різнобіж наукових поглядів спостерігається щодо сутності поняття «мезологістична система»:

1) мезологістичні системи утворюються транснаціональними корпораціями (В.В. Дибська, Є.І. Зайцев, В.І. Сергєєв, А.М. Стерлігова [6, с. 149]), В.М. Стаханов, В.Б. Українцев [18, с. 104], що пов'язано із глобалізацією світових економічних процесів (І.Д. Афанасенко, В.В. Борисова [3, с. 115-116]). У даному випадку, на наш погляд, певним чином мезологістичні системи функціонально відповідають сутності мезологістичних систем;

2) мезологістичні системи є синтезом металогістичних систем з декількома мікрологістичними системами (Л.В. Фролова [21, с. 189], об'єднанням великих груп підприємств у конгломерати (Л.А. Мяснікова [15, с. 53], формуються за вертикальною й горизонтальною координатами (М.М. Григор'єв, О.П. Долгов, С.О. Уваров [4, с. 57];

3) мезологістичні системи є регіональними логістичними системами (Є.В. Крикавський [11, с. 89]. У зв'язку із зазначенням вартий уваги концептуальний підхід В.І. Сергєєва [16, с. 626] щодо інтегральної парадигми синтезу логістичної системи, яка означає узгодження стратегічних і тактичних цілей й завдань бізнесу усіх логістичних посередників регіональної логістичної системи в межах інтегрованого підходу до управління відповідним матеріальним потоком.

Дослідження логістичних систем, на наш погляд, варто здійснювати з огляду на те, що галузі (комплекс галузей) економіки країни доцільно розглядати як макрологістичні системи, які мають відповідні завдання.

Зважаючи на перспективність логістичних підходів для розвитку економіки України, для агропродовольчого сектора варто виділити наступні види логістичних систем:

а) макрологістична агропродовольча система, яка представлена агропродовольчим сектором економіки України та його складовими – сільським господарством, харчовою промисловістю, сферою торгівлі продовольством;

б) мезологістичні агропродовольчі системи, що утворюються регіональними (міжрегіональними) агропродовольчими компаніями;

в) мікрологістичні агропродовольчі системи, що представлені окремими підприємствами сільського господарства, харчової промисловості, сфери торгівлі продуктами харчування.

Варто виокремити також мегалогістичні агропродовольчі системи, які утворюються транснаціональними агропродовольчими компаніями.

**Висновки з проведеного дослідження.** Дослідження теоретико-методологічних засад формування логістичної системи як напрямку удосконалення розвитку економіки дозволяє зробити ряд висновків:

1. Огляд термінологічного апарату логістики, який стосується поняття «логістична система», свідчить, що в наукових джерелах зазначену систему розглядають як: множину (сукупність) складових її функціональних елементів; адаптивну систему зі зворотним зв'язком; як упорядковану структуру; сукупність матеріальних та пов'язаних із ним потоків, що ґрунтуються на визначенні логістики як науки про управління потоками; інтеграцію логістичних операцій і ланцюгів, інших логістичних елементів; як економічну (соціально-економічну) систему; сукупність підприємств, їх структурних підрозділів; систему управління чи організаційно-управлінський механізм координації; нематеріальний актив.

2. Зважаючи на перспективність логістичних підходів для економічного розвитку, логістичні системи агропродовольчого сектора економіки варто класифікувати наступним чином: мегалогістичні агропродовольчі системи; макрологістичні агропродовольчі системи; мезологістичні агропродовольчі системи; мікрологістичні агропродовольчі системи.

3. Проведений аналіз свідчить про доцільність подальшої дослідницької роботи з удосконалення теоретико-методологічних засад функціонування логістичних систем на рівні національної економіки (на макрорівні).

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амітан В.Н. Логістизація процесів в організаційно-економічних системах / В.Н. Амітан, Р.Р. Ларіна, В.Л. Пілющенко / НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 73 с.
2. Аникин Б.А. Коммерческая логистика : учебник / Б.А. Аникин, А.П. Тяпухин. – М. : Проспект, 2009. – 432 с.
3. Афанасенко И.Д. Логистика снабжения : учебник для вузов / И.Д. Афанасенко, В.В. Борисова. – СПб. : Питер, 2010. – 336 с.
4. Григорьев М.Н. Логистика : учебное пособие / М.Н. Григорьев, А.П. Долгов, С.А. Уваров. – М. : Гардарики, 2006. – 463 с.
5. Дудкін П.Д. Організаційно-економічний механізм розвитку інноваційно-логістичних систем у навчально-науковому-виробничому комплексі : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.04 / Дудкін Павло Дмитрович. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
6. Дыбская В.В. Логистика : учебник / В.В. Дыбская, В.И. Зайцев, В.И. Сергеев. – М. : ЭКСМО, 2011. – 944 с.
7. Ибрагимов Э.Ш. Формирование региональных транспортных логистических систем / Э.Ш. Ибрагимов // Экономика и управление. – 2006. – № 1. – С. 16-20.
8. Каїра З.С. Інноваційні логістичні стратегії управління підприємствами : автореф. дис. ... д.е.н. : 08.00.04 / Каїра Зоя Степанівна. – Донецьк : 2009. – 40 с.
9. Кальченко А.Г. Логістика : підручник / А.Г. Кальченко. – 2-ге вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.
10. Костоглодов Д.Д. Маркетинг и логистика фирмы / Д.Д. Костоглодов, И.И. Саввиди, В.Н. Стаханов. – М. : Приор, 2000. – 128 с.
11. Крикавський Є.В. Логістика для економістів : підручник / Є.В. Крикавський. – Львів : Вид-во національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 448 с.
12. Крикавський Є.В. Логістичне управління : підручник / Є.В. Крикавський. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.
13. Окландер М.А. Контуры экономической логистики : монография / М.А. Окландер. – К. : Наукова думка, 2002. – 174 с.
14. Окландер М. А. Логістика : підручник / М.А. Окландер. – К. : ЦУЛ, 2008. – 346 с.
15. Основы логистики : учебник ; под. ред. В.В. Щербакова. – СПб. : Питер, 2009. – 432 с.
16. Сергеев В.И. Менеджмент в бизнес-логистике / В.И. Сергеев. – М. : Филин, 1997. – 772 с.
17. Скоробогатова Т.Н. Теоретико-методологические принципы логистического обеспечения рекреационного сектора (на примере Автономной Республики Крым) : авторефер. дис. ... д.э.н. : 08.00.05 / Скоробогатова Татьяна Николаевна. – М., 2009. – 40 с.
18. Стаханов В.Н. Теоретические основы логистики / В.Н. Стаханов, В.Б. Украинцев. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. – 160 с.
19. Транспортні технології в системах логістики : підручник [М.Ф. Дмитриченко, П.Р. Левковець, А.М. Ткаченко та ін.]. – К. : Інформавтодор, 2007. – 676 с.
20. Турчак В.В. Організація управління логістичною системою підприємства : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.04 / Турчак Вікторія Вячеславівна. – Хмельницький, 2012. – 20 с.
21. Фролова Л.В. Логістичне управління підприємством: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Л.В. Фролова – Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2004. – 161 с.
22. Черевко Г.В. Вдосконалення управління матеріально-інформаційними потоками підприємств АПК на засадах логістики : монографія / Г.В. Черевко, Н.Р. Струк. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 352 с.
23. Blaik P. Logistika. PWE. – Warszawa, 1999. – 244 p. – P. 68-69.